

УДК [37.011.3-051:373.3]:[37.091.217:379.8]

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.24>

Олександра ЧУПРУН

аспірантка, Полтавський національний педагогічний університет імені Володимира Короленка, вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна, 36000

ORCID: 0000-0003-2754-7076

Бібліографічний опис статті: Чупрун, О. (2021). Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації культурно-дозвілєвої діяльності у сучасних дослідженнях. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 166–171, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.24>

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Метою статті є аналіз стану сучасних наукових досліджень з підготовки майбутніх вчителів початкової школи до організації культурно-дозвілєвої діяльності. Саме дозвілєва сфера представляє природну потребу дитини. Однак лише педагогічно організоване дозвілля дає можливість задовольнити дозвілєві інтереси, нахили, розвинути здібності, таланти дитини. Аналізується досвід зарубіжних країн щодо розробки і впровадження нових навчальних програм підготовки вчителів. Зазначається, що з усіх якостей майбутнього педагога американські дослідники ключовими вважають здатність до емпатії, ефективне неформальне спілкування та оптимістично налаштовану комунікабельність.

У статті висвітлюються вектори сучасних українських наукових пошуків щодо підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Серед них: розробка теоретичних засад позашкільної виховної роботи та функціонування позашкільних закладів, теоретико-методологічні засади культурно-дозвілєвої діяльності, виховання духовної особистості та раціоналізація організованого дозвілля, організація виховної та культурно-дозвілєвої діяльності у школі, підготовка майбутнього вчителя початкової школи до культурно-дозвілєвої діяльності. Науковці роблять різні акценти на значенні культурно-дозвілєвої діяльності у школі. Одні вважають культурно-дозвілєву діяльність необхідним складником системи виховання, інші – розглядають організаційний аспект культурно-дозвілєвої діяльності як ключовий або розуміють вільний час як умову поглиблення знань, соціалізації особистості, прояву здібностей, талантів дітей. Підсумовуючи, зазначимо, що сьогодні триває пошук шляхів та умов покращення педагогічної підготовки до організації культурно-дозвілєвої діяльності в умовах позаурочної, поза-класної роботи. Науковці пропонують такі шляхи покращення підготовки: інтеграцію управлінських зусиль суб'єктів системи професійної підготовки; оновлення змісту теоретичної, методичної, практичної підготовки; перегляд змісту вузівських підручників; впровадження активних методів навчання; введення нових дисциплін.

Ключові слова: виховна робота, культурно-дозвілєва діяльність, дозвілля дітей, професійна підготовка майбутніх вчителів, соціально-педагогічна діяльність.

Aleksandra CHUPRUN

Postgraduate Student, Volodymyr Korolenko Poltava National Pedagogical University, 2 Ostrohradskoho str., Poltava, Ukraine, 36000

ORCID: 0000-0003-2754-7076

To cite this article: Chuprun, A. (2021). Pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly do orhanizatsii kulturno-dozvillievoi diialnosti u suchasnykh doslidzhenniakh [Preparation of a future primary school teacher for the organization of cultural and leisure activities in modern research]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 166–171, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.24>

PREPARATION OF A FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER FOR THE ORGANIZATION OF CULTURAL AND LEISURE ACTIVITIES IN MODERN RESEARCH

The purpose of the article is to analyze the state of modern research on the preparation of future primary school teachers for the organization of cultural and leisure activities. It is the leisure sphere that represents the natural need of a child. However, only pedagogically organized leisure provides an opportunity to satisfy leisure interests, inclinations, develop the abilities and talents of the child. The experience of foreign countries in the development and implementation

of new teacher training programs is analyzed. It is noted that among the key qualities of the future teacher, some American researchers consider the ability to empathize, effective informal communication and optimistic sociability.

The article highlights the vectors of modern Ukrainian scientific research on the training of future primary school teachers. Among them: development of theoretical principles of extracurricular educational work and functioning of extracurricular institutions, theoretical and methodological principles of cultural and leisure activities, education of spiritual personality and rationalization of organized leisure, organization of educational and cultural and leisure activities at school, preparation of future primary school teachers for cultural and leisure activities. The scholars place different emphasis on the purpose of cultural and leisure activities at school. Some researchers consider cultural and leisure activities as a necessary component in the education system, others suppose organizational aspect of cultural and leisure activities to be the key point, or understand free time as a condition for deepening knowledge, socialization of personality, manifestation of abilities and talents of children. The article concludes that today there is a search for ways and conditions to improve pedagogical training for the organization of cultural and leisure activities in extracurricular work. The scientists propose the following steps: integration of management efforts of the participants of the vocational training system; updating the content of theoretical, methodological and practical training; review of the content of university textbooks; introduction of active teaching methods; introduction of new disciplines.

Key words: educational work, cultural and leisure activity, children's leisure, professional training of future teachers, social and pedagogical activity.

Вступ. Актуальною потребою сьогодення є формування повноцінної особистості, розвинутої фізично, духовно та інтелектуально, яка буде здатна до рішучих позитивних змін у суспільстві. Для виховання такої особистості необхідні відповідні умови, які включають водночас із якісним засвоєнням предметів повноцінну позанавчальну культурно-дозвілєву сферу. Саме дозвілєва сфера є природною потребою дитини. Однак лише педагогічно організоване дозвілля, орієнтоване на врахування психофізичних особливостей, дозвілєвих інтересів, можливостей, нахилів дитини, буде сприяти реалізації особистісного потенціалу, соціальної активності, творчого розвитку здібностей і талантів. Успішному вирішенню зазначених завдань допоможе покращення професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. У зв'язку з цим активізувалися наукові пошуки із вдосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів.

Метою статті є дослідження стану сучасних наукових доробків у контексті підготовки майбутніх вчителів початкової школи до організації культурно-дозвілєвої діяльності.

Основний розділ. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи займає важливе місце у системі формування сучасних педагогічних кадрів. Про це свідчить процес пошуку найбільш ефективних моделей такої підготовки. Цікавим є досвід західних країн, Канади та США. Загалом останніми роками в зарубіжних країнах спостерігаються істотні зміни, що стосуються розробки і впровадження нових навчальних програм підготовки вчителів. Вони пов'язані з особистісно орієнтованим підходом, спрямованим на розвиток особис-

тості майбутнього вчителя, розширення його загальної культури та професійної компетентності. У західній педагогіці не виокремлюється дозвілєва діяльність у школі, вона розглядається як соціально-педагогічна робота з акцентом на соціальну адаптацію дитини. Серед ключових якостей майбутнього педагога американські дослідники М. Грін, А. Комбс, М. Сомервіль називають здатність до емпатії, ефективне неформальне спілкування, емоційно стійку та оптимістично налаштовану комунікабельність (Somerville, Green, 2011: 14–24; Combs, 1988: 38–40). Слід зазначити, що підготовка майбутніх педагогів в університетах Західної Європи здійснюється на факультетах соціальної педагогіки, де студенти здобувають теоретичні знання про загальні закони соціально-психологічного розвитку різних категорій дітей, роботу з їхніми батьками, здійснення превентивної та реабілітаційної допомоги дітям та їхнім сім'ям, оволодівають навичками професійного соціально-педагогічного діагностування тощо.

У вищих педагогічних навчальних закладах зарубіжжя значна увага приділяється практичній підготовці майбутніх фахівців до соціально-педагогічної діяльності з учнями та їхніми батьками (опікунами), консультативної допомоги батькам з проблем навчання і виховання дітей, організації змістовного дозвілля, збереження фізичного, психічного, духовного та морального здоров'я. Цьому сприяє реалізація різноманітних освітньо-просвітницьких і соціально-профілактичних програм. Останніми роками актуалізується значення суспільно-культурної анімації в теорії та практиці професійної підготовки учителя.

Закордонний досвід підготовки майбутнього вчителя початкової школи до культурно-дозвілдової діяльності представляє для нас значний інтерес. Але при цьому не можна забувати про існування власного досвіду і необхідність розробки вітчизняних теорій організації змістовного дозвілля молодших школярів в умовах шкільного життя.

Однією з концепцій сутності діяльності сучасного вчителя є педагогічний менеджмент, згідно з яким педагогічна праця вчителя з організації культурно-дозвілдової діяльності учнів представляє певну функціональну систему. До складу цієї системи входять гностична, проєктувальна, конструктивна, комунікативна та організаційна функції. Управління цілісним процесом складається з чотирьох провідних етапів: орієнтувального, моделювального, виконавського і рефлексивного. На думку науковців, опанування вчителем кожного з означених етапів педагогічної праці зводиться до розробки, ухвалення, реалізації і контролю якості виконання педагогічних завдань в аспекті організації культурно-дозвілдової діяльності учнів (Бойчев, 2005: 10).

На вчителя початкової школи сьогодні покладено багато функцій. Водночас із навчальною важливим складником діяльності вчителя є виховна функція. Позаурочний час найбільш сприятливий для виховання та формування особистості дитини. Культурно-дозвіллова сфера в умовах шкільного життя входить до системи виховної роботи у школі. Науковець І. Бойчев розглядає культурно-дозвіллову діяльність учнів в умовах школи як аматорську діяльність, що пов'язана з організацією їхнього вільного часу та відпочинку і виконує певну виховну мету через реалізацію соціально-педагогічної, інформаційно-освітньої, творчо-розвивальної та рекреаційно-розважальної функцій. Автор проводить глибокий аналіз сутності поняття «організація культурно-дозвілдової діяльності учнів» та розглядає його як процес управління вільним часом дітей. Під організацією культурно-дозвілдової діяльності дослідник розуміє двобічний процес, в якому «органічно поєднуються опосередкований педагогічний вплив учителя з активною самодіяльністю учнів, їхньою свободою у виборі видів і форм дозвілля та способів заповнення його змісту» (Бойчев, 2005: 9). Саме завдяки організації

культурно-дозвілдової діяльності відбувається цілеспрямований позитивний вплив на особистість дитини, створюються умови для розвитку дозвіллових інтересів, потреб, формуються стилі проведення вільного часу та відбувається формування ціннісних орієнтацій. Важливим аспектом вільного часу є те, що він може бути використаний учнями для поглиблення своїх знань з усіх навчальних предметів, виступає одним із засобів соціалізації особистості, а також є необхідною умовою для прояву здібностей, талантів у різних напрямках дозвілдової діяльності. Деякі науковці зосереджуються на ролі дозвілдової діяльності як умові розширення пізнання (Голік, 2008: 31). В інших дослідженнях визначаються провідні засади щодо організації дозвілдової діяльності молодших школярів, серед яких: рівноправність усіх її учасників, добровільність, змагальність, ігрова спрямованість, театралізація та імпровізація (Гончарук, 2017: 127).

Серед важливих показників дозвілдової діяльності на перший план виходить концепція раціональної організації дозвілля. Науковці стверджують, що раціональне використання вільного часу – це види занять, які ефективно впливають на особистість, на її фізичні, емоційні, інтелектуальні сили. Вони спрямовані на формування суспільно корисних установок особистості та сприяють заняттям художньою, технічною, соціальною творчістю, фізкультурою і спортом, відпочинку і розвагам, самоосвіті і самовдосконаленню. Для раціональної організації дозвілля ключовим є створення сприятливих умов для такого дозвілля, стимулювання соціально значущих мотивів культурно-дозвілдової діяльності, розвиток вмінь і навичок раціонально будувати власне дозвілля, формування установки на самовираження і самоствердження особистості у сфері вільного часу (Голік, 2008: 28–29). Дослідження В. Балахтар дозволяють тлумачити дозвілля як природну потребу, можливість розвитку соціальної активності і творчого потенціалу особистості. При цьому зазначається, що лише педагогічно організоване дозвілля, орієнтоване на врахування можливостей, інтересів, нахилів, психофізичних особливостей, стану здоров'я дитини, буде корисним для її подальшої поведінки, активності, розвитку здібностей, комунікативних компетентностей. Основну увагу

дослідниця приділяє позашкільним виховним закладам, визначаючи їх як «справжні осередки дозвілля» (Балахтар, 2010: 3).

Водночас можна виокремити і недоліки у використанні виховного потенціалу дозвілля дітей та підлітків, зокрема: формалізм у проведенні виховних заходів, що призводить до низького інтересу та відсутності активності дітей; вільний час заповнюється нецікавими виховними заходами, на які учнів приводять примусово, а не за бажанням; застарілі форми не викликають зацікавленість у колективній дозвіллевій діяльності; не враховуються вікові особливості дітей та індивідуальний підхід до вибору форм і змісту дозвілля. Про це свідчить й опитування учителів середніх загальноосвітніх шкіл з метою з'ясування знань, умінь, навичок щодо взаємодії зі школярами у сфері їхнього дозвілля. За результатами анкетування, переважна більшість учителів, а саме 89,2%, підтвердили, що у сфері дозвілля не можуть продуктивно взаємодіяти з дітьми, не знають, які форми, методи є ефективними. А ті, хто позитивно взаємодіє зі школярами, використовують дуже обмежену кількість методів, застосовуючи переважно метод бесіди (Яцула, 2010: 100–101).

Важливою умовою ефективної виховної роботи з дітьми є співробітництво школи і сім'ї, спрямоване на формування високого рівня педагогічної культури батьків. Школа відіграє визначальну роль у формуванні зразків, стилів, форм проведення дозвілля у сім'ї. Про зв'язок шкільного і родинного дозвілля говорить науковець Д. Огієнко, стверджуючи, що дозвілля у сім'ї повинно бути не лише різноманітним, змістовним, активним, але і цікавим, креативним, розвивальним та має сприяти формуванню об'єктивної картини світу дитини, моральної культури (Огієнко, 2019: 178).

Питання підготовки майбутніх учителів до організації дозвіллевої діяльності у системі вищої педагогічної освіти є актуальним і потребує оновлення змісту теоретичної, методичної і практичної підготовки. Вчені розглядають різні аспекти такої підготовки. Одним із чинників теоретичної підготовки є опанування теоретико-методичної літератури. Деякі дослідники, використовуючи контент-аналіз, проводять ґрунтовну аналітичну роботу щодо стану готовності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до організації дозвілля школярів на

основі змісту навчальної літератури. У процесі дослідження виявилось, що зміст підручників не повністю спрямовує майбутніх учителів на виховну сутність педагогічної діяльності, не орієнтує на постійний саморозвиток та самовдосконалення. Щодо підготовки до організації дозвіллевої діяльності вчителя, то у вузівських підручниках і посібниках практично немає означених матеріалів. Дослідниця Т. Яцула дійшла висновку, що професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя-вихователя у вищих педагогічних навчальних закладах освіти загалом не була спрямована на його діяльність у сфері дозвілля школярів (Яцула, 2010: 89). Авторка також припускає, що готовність майбутніх учителів до організації дозвілля школярів залежить від стану розвитку їхньої культури особистісної взаємодії (Яцула, 2010: 279).

Вченими розробляються компоненти готовності професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи до організації взаємодії зі школярами у сфері дозвілля. Серед компонентів готовності виокремлюють мотиваційний; когнітивний; операційний; особистісний; комунікативний (Голік, 2008: 89). На думку інших дослідників, до таких компонентів культури особистісної взаємодії майбутнього вчителя належать мотиваційно-ціннісно-смісловий, когнітивно-методологічний, операційно-діяльнісний та індивідуально-творчий (Яцула, 2010: 262). О. Гончарук подає структуру процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи до ефективно організації дозвіллевої діяльності учнів, визначаючи критерії та рівні їх підготовленості. До таких показників входять: мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний та особистісний критерії. Серед рівнів підготовленості майбутніх учителів початкової школи до організації дозвіллевої діяльності молодших школярів визначаються репродуктивний, продуктивний і творчий (Гончарук, 2017: 128).

Готовність майбутнього вчителя до організації позакласної дозвіллевої діяльності розглядається науковцями як здатність здійснення дозвіллевої діяльності, що формується в процесі спеціально організованої професійної підготовки. Високий рівень розвитку професійних якостей майбутнього вчителя, відповідно, сприяє успішній організації позаурочної дозвіллевої діяльності.

Результатом наукових досліджень вітчизняних вчених з професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації дозвілля молодших школярів стала розробка педагогічних умов означеної підготовки. Науковець О. Гончарук запропонувала такі умови: інтеграцію управлінських зусиль суб'єктів системи професійної підготовки; відповідність педагогічного середовища закладу вищої освіти сучасним інноваційним вимогам; формування цілеспрямованої позитивної мотивації та стимулювання потреби у студентів в творчому рівні готовності до організації дозвілля молодших школярів; оновлення змісту аудиторної та позааудиторної підготовки студентів до організації дозвілля учнів початкової школи; застосування інтерактивних методів і форм навчання, спрямованих на формування компонентів готовності студентів до організації дозвілля молодших школярів (Гончарук, 2017). Зазначається, що оволодіння ключовими компетентностями організації дозвіллевої діяльності молодших школярів можливе через вивчення професійно орієнтованих дисциплін, опанування практичних завдань з організації дозвілля молодших школярів, вплив особистості викладача, стосунки у студентському колективі, здорове суперництво, наявність досягнутих результатів, застосування навчальних прийомів, елементів активізації особистісної свідомості та практичної дії за умов співпраці викладачів і студентів. Інший автор вважає одним із найбільш перспективних шляхів удосконалення підготовки майбутніх учителів впро-

вадження активних методів навчання (Голік, 2008). Підтримуючи цю думку, слід зазначити, що активне навчання спонукає студента до самостійності, відповідальності, більш свідомих дій, пошуку нестандартних виробничих рішень. Способами оновлення змісту аудиторної та позааудиторної підготовки майбутніх вчителів до культурно-дозвіллевої діяльності зі школярами можна вважати запровадження нових дисциплін, спецкурсів, спецсеминарів, вдосконалення програм практичної підготовки. І дійсно, зазначені способи будуть цілеспрямовано формувати культурно-дозвіллеві компетентності майбутнього вчителя до організації дозвілля молодших школярів за умов позаурочної, позакласної діяльності.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що підготовка майбутнього вчителя початкової школи до культурно-дозвіллевої діяльності залишається актуальною. Про це свідчить інтерес науковців до означеної теми. Пошуки тривають у площині усвідомлення культурно-дозвіллевої сфери як важливої частини шкільного життя; досліджень сутності та змістового наповнення вільного часу дітей в умовах школи; налагодження співробітництва школи і сім'ї в організації сімейного дозвілля; розуміння та задоволення дозвіллевих інтересів, потреб, здібностей дітей; покращення професійної підготовки майбутніх вчителів через вдосконалення змісту підручників, посібників, запровадження спецкурсів, поглиблення практичної підготовки студентів тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Combs, A. New Assumptions for Educational Reform. *Educational Leadership*. XLV. 1988. No. 5. P. 38–40.
2. Somerville, M., Green, M. A pedagogy of “organized chaos”: ecological learning in primary schools. *Children, Youth and Environments*. 2011. Vol. 21. Issue 1. P. 14–34.
3. Балахтар В. Педагогічні засади організації дозвілля дітей та підлітків у системі позашкільної освіти в Україні (1960–1991 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Івано-Франківськ, 2010. 21 с.
4. Бойчев І. Підготовка майбутнього вчителя до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Одеса, 2005. 21 с.
5. Голік О. Організаційно-управлінський аспект позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників : монографія. Донецьк, 2008. 168 с.
6. Гончарук О. Дослідження стану підготовленості майбутніх учителів початкової школи до організації дозвіллевої діяльності молодших школярів. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2017. № 79 (1). С. 126–130.
7. Кічук Н. Інноваційні педагогічні технології як засіб розвитку критичного мислення сучасного студентства. *IV Дунайські педагогічні читання: гуманітарна освіта в теорії та практиці*. 2018. С. 45–47.
8. Лесик А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності учнів. *Journal “ScienceRise: Pedagogical Education”*. 2018. № 2 (22). С. 21–24.

9. Огієнко Д. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації дозвіллевої діяльності учнів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка*. 2019. Вип. 4 (160). С. 176–179.
10. Яцула Т. Підготовка майбутніх учителів до організації дозвілля школярів : монографія. Херсон : Айлант, 2010. 404 с.

REFERENCES:

1. Combs, A. (1988) New Assumptions for Educational Reform Arthur Combs [Educational Leadership]. XLV. № 5. P. 38–40.
2. Somerville, M., Green, M. (2011) Pedagogy of “organized chaos”: ecological learning in primary schools. *Children, Youth and Environments* [E]. Vol 21. Issue 1. P. 14–34.
3. Balakhtar, V. (2010) Pedagogichni zasady orhanizatsii dozvillia ditei ta pidlitkiv u systemi pozashkilnoi osvity v Ukraini (1960–1991 rr.) [Pedagogical ambush of the organization of children and children in the system of health education in Ukraine (1960–1991)]. Ivano-Frankivsk. 21 p. (in Ukrainian)
4. Boichev, I. (2005) Pidhotovka maibutnoho vchytelia do orhanizatsii kulturno-dozvillievoi diialnosti uchniv [Preparation of the Maybut teacher before organizing the cultural and reconciliation of scholars]. Odesa. 21 p. (in Ukrainian)
5. Holik, O. (2008) Orhanizatsiino-upravlinskyi aspekt pozaklasnoi dozvillievoi diialnosti starshoklasnykiv [Organizational and managerial aspect of the postal approval of senior pupils]. Donetsk, 168 p. (in Ukrainian)
6. Honcharuk, O. (2017) Doslidzhennia stanu pidhotovlenosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly do orhanizatsii dozvillievoi diialnosti molodshykh shkoliariv. [Before the preparation of the majestic teachers of the pochatkoy school before the organization of the progress of the young schoolchildren]. № 79 (1). P. 126–130. (in Ukrainian)
7. Kichuk, N. (2018) Innovacijni pedagogichni tekhnologii yak zasib rozvitku kritichnogo mislennya suchasnogo studentstva. [IV Dunajs’ki pedagogichni chitannya: gumanitarna osvita v teorii ta praktici]. P. 45–47. (in Ukrainian)
8. Lesik, A. (2018) Pidgotovka majbutnih uchiteliv pochatkovoї shkoly do formuvannya komunikativnoi kompetentnosti uchniv [Journal “ScienceRise: Pedagogical Education”]. № 2 (22). P. 21–24. (in Ukrainian)
9. Ohienko, D. (2019) Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly do orhanizatsii dozvillievoi diialnosti uchniv. [Preparatory work for teachers of the cob school before organizing the level of activity of the schools]. № 4 (160). Chernihiv. (in Ukrainian)
10. Iatsula, T. (2010) Pidhotovka maibutnikh uchyteliv do orhanizatsii dozvillia shkoliariv. [Preparing maybutt teachers before organizing the school students]. Kherson. 404 p. (in Ukrainian)